

діапазоном от 20 до 29 лет и для мужчин — в возрасте 25—29 лет. При этом наибольшей миграционной активности склонно население центральных регионов Украины — Винницькая, Черкасская, Полтавская, Харьковская области (количество перемещений составило более 36,4 на 100 жителей), а также АР Крым, Волинская и Ровненская области.

Таким образом, данные примеры еще раз подтверждают особенность разработки прогнозов динамики демографических процессов, которая заключается в том, что демографические процессы характеризуются инерционностью. На смену демографической ситуации оказывают влияние различные факторы: социальные, психологические, экономические и политические.

Литература

1. *Архангельский В. Н. и др.* Демографическая политика: цели, принципы, приоритеты. — Саранск, 2000.

2. Міграція населення України у 2005 році / Державний комітет статистики України. — К., 2006.

3. Послання президента України до Верховної ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році». Тематична доповідь «Демографічна ситуація в Україні». www.president.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2007

УДК: 331.5

Т. Я. Соломчак,

Львівський національний університет ім. І. Я. Франка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. В статті досліджується рівень розвитку людського потенціалу як основи сталого економічного зростання регіону. Виявлено тенденції демографічної ситуації і напрямки підвищення ефективності відтворення людського потенціалу Львівської області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Відтворення людського потенціалу, сталий розвиток, природне скорочення, міграційне скорочення, демографічне навантаження, тривалість життя, стан здоров'я.

На сучасному етапі суспільного розвитку значної пріоритетності набуває проблема забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону. Оскільки чи не найважливішою роллю на всіх стадіях регіонального виробництва відіграє жива праця, то центральне місце в аспекті економічного зростання регіону посідає людський потенціал та ефективність його відтворення. Процес ефективності відтворення людського потенціалу передбачає розширене відтворення його складових.

Проблеми відтворення людського потенціалу постійно перебувають у центрі наукових досліджень економістів. Враховуючи значний внесок вітчизняних науковців у дослідженнях даної проблематики, зазначимо, що є необхідність визначення впливу людського потенціалу на рівень соціально-економічного розвитку регіону.

Метою статті є дослідження рівня розвитку людського потенціалу як основи сталого економічного зростання регіону, основних тенденцій ефективності відтворення людського потенціалу на регіональному рівні.

Останнім часом розгорнута наукова дискусія щодо сталого розвитку окремої держави, її регіону. Згідно з визначення, даного комісією ООН, сталий розвиток означає такий розвиток, який забезпечуючи потреби нинішнього покоління, водночас не позбавляє майбутні покоління можливості задовольняти власні життєво необхідні потреби.

У концептуальних документах зі сталого розвитку України зазначається, що сталий розвиток «не тільки ... сприяє економічному зростанню, але й справедливо розподіляє його результати, відновлює довкілля більшою мірою, ніж знищує його, сприяє зростанню можливостей людей, а не збіднює їх. Це розвиток — у центрі якого людина, котра зорієнтована на збереження природи» [1].

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [2] акцент зроблено на необхідності забезпечення сталого розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу. На регіони має бути покладена відповідальність за забезпечення оптимальних умов розвитку людини.

Людський розвиток як процес підвищення можливостей описується концепцією людського розвитку, яка виходить з пріоритетної необхідності забезпечення розвитку людини в інтересах людини і власними силами людини.

Починаючи з 1999 року для вимірювання людського розвитку Держкомстат України за власною національною методикою що-

річно проводить розрахунки системи показників людського розвитку регіонів України. Поступ сталого розвитку регіону оцінюють за показником вищого ієрархічного рівня — інтегральним індексом регіонального людського розвитку, що ґрунтується на основі показників нижчих рівнів — узагальнюючих індикаторів дев'яти основних аспектів людського розвитку. Так, у 2004 році Львівській області за значенням інтегрального показника рівня людського розвитку належить 6 місце, за індексом демографічного розвитку — 2 місце, за індексом соціального середовища — 4 місце, за характеристиками умов проживання населення — 10 місце, за рівнем матеріального добробуту — 12 місце, за індексом рівня освіти — 13 місце, за індексом стану й охорони здоров'я — 16 місце, за індексом фінансування людського розвитку — 16 місце, за оцінкою екологічної ситуації — 18 місце, за індексом розвитку ринку праці — 20 місце серед регіонів України. Слід зазначити позитивні тенденції на єдиній національній шкалі Львівської області відносно 2003 року більшості аспектів людського розвитку (за винятком рівня матеріального добробуту, стану й охорони здоров'я, параметрів екологічної ситуації). Водночас негативні тенденції трьох аспектів людського розвитку є настільки значимими, що позитивні тенденції шести аспектів не змогли їх перевищити. Значення індексу регіонального людського розвитку знизилось з 0,534 у 2003 році до 0,529 у 2004 році, проте місце Львівської області у регіональному рейтингу людського розвитку не змінилось і вона ввійшла до групи регіонів, що мають відносно високий рівень розвитку. Безумовно, індекс регіонального людського розвитку не дає всеохоплюючої характеристики рівня і умов життя населення, крім того на зміну його величини впливають і інші чинники, але є базою для оцінки стратегії сталого розвитку регіону.

Під ефективністю відтворення людського потенціалу слід розуміти процес безперервного відновлення та розвитку всіх його кількісних та якісних параметрів. Важливим кількісним параметром людського потенціалу регіону є загальна кількість населення. Упродовж 2005 року на Львівщині народилося 26082 дитини, померла 35271 особа. Внаслідок цього відбулося природне скорочення населення на 9189 осіб. За цей період з-за меж області прибули 9863 особи і вибуло з області 11586 осіб, міграційне скорочення склало 1723 особи.

У результаті природного і міграційного скорочення кількість населення області за 2005 рік зменшилася на 10912 осіб і на 1 січня 2006 року склала 2577,1 тис. осіб, з яких 1549,5 тис. осіб або

60,1 % міське і решта — 1027,6 тис. осіб або 39,9 % сільське населення.

Відносно 2004 року показник абсолютного природного скорочення збільшився на 17,3 %. Це зумовлено збільшенням числа померлих на 3,5 % (на 1184 особи) і зменшення числа народжених на 0,7 % (на 173 особи).

У середньому на 1000 осіб населення народилося 10,1 немовляти. Коефіцієнт народжуваності у 2005 році залишився на рівні 2004 року. Народжуваність у сільській місцевості є вищою за міські поселення — відповідно 10,3 ‰ і 9,9 ‰. Смертність в області збільшилася з 13,1 померлих на 1000 осіб населення у 2004 році до 13,7 у 2005 році. Загальний рівень смертності у сільській місцевості був у 1,5 разу вищий, ніж у міських поселеннях. Інтенсивність природного скорочення у сільській місцевості у 4 рази вища, ніж у міських поселеннях.

Підвищення смертності населення над народжуваністю є причиною його депопуляції, у яку Львівщина ввійшла з середини 90-х років.

Оскільки показник народжуваності залежить від кількості зареєстрованих шлюбів, то позитивною є тенденція до їх зростання. Проти 2004 року число шлюбів і розлучень збільшилося відповідно на 1634 і 223. Рівень шлюбності у 2005 році склав 6,9 ‰. Загальні рівні шлюбності і розлучуваності у сільській місцевості були в 1,5 та 1,7 разу відповідно нижчі, ніж у міських поселеннях.

Міграційні процеси є одним з чинників змін кількісних та якісних параметрів людського потенціалу регіону. В області уповільнилась міграційна активність населення. Менш рухливими є сільські жителі, ніж міські: 20,4 особи на 1000 мешканців сільської місцевості відносно 30,3 особи у міських поселеннях. Відносно 2004 року міграційне скорочення населення зменшилося на 29,3 %, яке відбулося за рахунок зменшення числа прибулих із-за меж області і числа вибулих за межі області — 115 осіб і 830 осіб відповідно. У розрахунку на 1000 жителів області частота міграційного скорочення у 2005 році становила 0,6 особи відносно 0,9 у попередньому. Міграційні процеси продовжують мати негативний вплив на зміни вікової структури населення, зокрема зменшення частки осіб працездатного віку.

Важливим демографічним чинником, який впливає на відтворення людського потенціалу регіону є очікувана тривалість життя при народженні. У 2004—2005 рр. у Львівській області вона складала 71 рік, а різниця в тривалості життя чоловіків і жінок 11 років (у чоловіків середня очікувана тривалість життя — 65 ро-

ків, у жінок — 76 років). Спостереження у багатьох країнах виявили цікаву залежність: десятипроцентне продовження очікуваної середньої тривалості життя спричинюється до однопроцентного економічного зростання [3].

На кількісні параметри відтворення людського потенціалу регіону негативно впливає старіння населення. У Львівській області станом на 1 січня 2006 року нараховувалося 719,2 тис. пенсіонерів (у 2004 р. — 716,2), у розрахунку на 1000 осіб постійного населення припадало 281 пенсіонер (у 2004 р. — 279). Співвідношення населення за основними віковими групами у 2005 році складало: молодше від працездатного віку — 17,9 %, працездатного віку — 60,2 %, старше від працездатного віку — 21,9 %. Головною особливістю змін вікової структури населення області є зменшення частки дітей та підлітків, що ускладнює сучасну демографічну ситуацію. У 2005 році порівняно з 2004 роком питома вага населення старших вікових груп не змінилася, частка дітей зменшилася на 0,5 % у загальній кількості населення, що вплинуло на показник демографічного навантаження на населення працездатного віку. У 2005 році на Львівщині з розрахунку на 1000 осіб працездатного віку припадало в середньому 661 особа непрацездатного віку, в тому числі: дітей — 298, осіб у віці старшому за працездатний — 363. У сільській місцевості ці показники становили, відповідно — 800; 353; 447 особи; у міських поселеннях — 579; 266; 313 особи. Порівняно з 2004 роком загальне демографічне навантаження на населення у працездатному віці зменшилося як для сільського, так і для міського населення.

Якісним параметром людського потенціалу і індикатором сталості соціально-економічного розвитку регіону є стан здоров'я населення. У Львівській області у 2005 році у загальній кількості захворювань за класами хвороб 50,5 % припадало на хвороби органів дихання. Про погіршення стану здоров'я населення свідчить динаміка його захворюваності. Якщо у 2004 році кількість хворих з діагнозом «злоякісні новоутворення» установленим уперше становила 7504 особи або 291,4 на 100 тис. населення, то в 2005 році — 7591 особа або 296,6 на 100 тис. населення. Викликає занепокоєння поширення захворюваності на активний туберкульоз. Якщо у 2004 році кількість хворих з діагнозом установленим уперше становила 1935 осіб або 75,2 % на 100 тис. населення, то в 2005 році — 2023 особи або 79,1 на 100 тис. населення. В сьогоденних умовах особливу актуальність набула профілактика захворювань.

У Львівській області продовжувала зберігатись тривожною ситуація щодо зростання такого соціально небезпечного захворювання, як ВІЛ-інфекція та СНІД, що становить перешкоду для досягнення сталого розвитку регіону. На початок 2006 року у Львівському обласному центрі з профілактики та боротьби зі СНІДом перебувало на обліку 673 ВІЛ-інфікованих та 73 хворих на СНІД, що більше відповідно майже на чверть (на 127 випадків) та більш як на третину (на 20 випадків) відносно початку 2005 року. Якщо упродовж 2004 року на облік вперше в житті встановленим діагнозом було взято 184 ВІЛ інфікованих та 37 хворих на СНІД, то у 2005 році відповідно 209 та 43 хворих. Основним шляхом передачі ВІЛ-інфекції та СНІДу залишається введення наркотичних речовин ін'єкційним шляхом — у 2005 році 498 випадків (у 2004 році — 412 випадків).

У Львівській області у 2005 році на охорону здоров'я використано 567, 3 млн грн бюджетних асигнувань Відносно 2004 року питома вага видатків на охорону здоров'я не змінилась. Для поліпшення фінансування системи охорони здоров'я необхідно удосконалити систему медичного страхування.

Встановлено негативний вплив демографічних процесів на відтворенні людського потенціалу регіону. Поліпшення демографічної ситуації у Львівській області обумовлює проведення регіональної демографічної політики спрямованої на розширене відтворення населення шляхом стимулювання народжуваності, покращення здоров'я населення, продовження тривалості життя, подолання старіння населення, урегулювання міграційних процесів. Основою ефективного відтворення людського потенціалу є сталий соціально-економічний розвиток регіону, що забезпечує необхідний рівень стабільності та гармонійності людської діяльності.

Література

1. Україна: прогрес на шляху сталого розвитку. Інформаційно-аналітичний огляд виконання «Порядку денного на ХХІ століття». Наук. кер. Б. М. Данилишин. — К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2002. — С. 5.

2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» № 2850 — від 08.09.2005 р. — www.gov.ua.

3. *Куцінський К.* Велика енциклопедія географії світу. Т. XVI — Познань: Курпіш. — С. 175—197.

4. Статистичний щорічник Львівської області за 2005 рік. Частина 1. — ГУС у Львівській обл. — Львів, 2006.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2007